

Piero Martinetti

HEGEL

EDICIONS ENOANDA

HEGEL

Traducció d'Harold Roig i Gorina

COL·LECCIÓ COGITO, 6

ÍNDEX

<i>Nota a l'edició original</i>	IX
Capítol I. La vida	1
Capítol II. Els antecedents	30
Capítol III. Les idees fonamentals del sistema hegelianà ..	48
Capítol IV. Teoria del coneixement	78
Capítol V. El mètode dialèctic	94
Capítol VI. La Lògica	109
Capítol VII. La filosofia de la natura	124
Capítol VIII. La filosofia de l'esperit (esperit subjectiu)..	131
Capítol IX. L'esperit objectiu: la moral	141
Capítol X. Filosofia política	162
Capítol XI. L'esperit absolut (Art-Religió-Filosofia) ...	207

NOTA DE L'EDICIÓ ORIGINAL

Es publiquen en aquest volum, amb el permís de l'autor, les lliçons que va impartir en els cursos 1923-24, els últims anys del seu ensenyament universitari, que reflecteixen la maduresa del seu pensament i donen testimoni del caràcter quasi religiós de la seva activitat didàctica. Per conservar aquest caràcter peculiar, les lliçons es reproduïxen sense canvis, sense afegits, sense notes explicatives, ni sense fàcils actualitzacions bibliogràfiques, tal i com foren pronunciades. Recollides per estudiants voluntaris i intel·ligents a partir d'apunts proporcionats per l'autor sense afany d'especulació, aquestes lliçons circulaven en format litogràfic incorrecte i desordenat entre els nombrosos alumnes i admiradors del mestre, que es proposava revisar-les, completar-les i publicar-les: el temps i la salut, però, li ho impediren.

Els editors consideraven que aquests esbossos de l'il·lustre autor sobre Hegel, que tingué tanta influència en la renovació intel·lectual en els primers decennis del segle xx, no s'havien de perdre i que s'haurien de poder utilitzar públicament, també amb les imperfeccions i les llacunes inevitables en un ensenyament oral. L'estat de malaltia en què es troba l'autor des de fa més d'un any no li permet revisar els esborranys per a la impremta. La revisió, amb les correccions del manuscrit ha estat feta amb l'escripció i la devoció d'alumne i amic pel doctor Cesare Goretti.

Fent abstracció del seu valor intrínsec, que no es pot posar en dubte, aquestes lliçons serviran per fer conèixer la singularitat de la figura de professor de Piero Martinetti, que durant quasi trenta anys mantingué viva en un públic ampli i divers la fe en la llibertat i en la dignitat de la persona humana i, al llarg del temps, educà les ments i els ànims per entendre el valor íntimament religiós de l'ensenyament filosòfic.

ELS EDITORS

CAPÍTOL I

LA VIDA

Primers anys

La família de Hegel tenia orígens austríacs; la seva nissaga prové d'aquells fidels luterans que la reacció catòlica expulsà al segle XVI d'Estíria i de Caríntia i que trobaren refugi a Württemberg.

Aquí la família tingué una descendència diversa que progressà exercint càrrecs civils i eclesiàstics; era un Hegel el pastor que l'any 1759 batejà Friedrich Schiller. El pare de Hegel, George Ludwig, nascut a Tubinga, residia a la capital, Stuttgart, on va ser funcionari de l'administració ducal i la seva mare Maria Magdalena filla d'una família acomodada, emparentada amb advocats i buròcrates de alt nivell a Württemberg, era una dona culta que sabia llatí.

Aquí nasqué Hegel el 27 d'agost del 1770, i aquí residí fins el 1787, freqüentant el decenni 1777-1778 les escoles clàssiques.

L'únic esdeveniment digne de ser tingut en compte és la mort de la seva mare, esdevinguda el 1783, el record de la qual Hegel conservà plenament i fidel fins els últims anys.

Ja en aquests primers temps Hegel es mostra un alumne diligent i exemplar, sempre distingit entre els primers; però des d'aleshores ja es revela la seva insuficiència en l'exposició; és considerat un orador «*haud magnus*». Encara tenim el diari que escriví en llatí del 1785 al 1787: és publicat amb alguns dels seus treballs de

HEGEL

l'època per Rosenkranz («*G. W. F. Hegel's Leben*» a la p. 431-461). Són una sèrie d'apunts sobre la vida i sobre les seves lectures en què recorda amb afecte, com un home que el va influir molt, un professor seu dels primers anys de l'escola en llatí, un tal Löffler, de qui Hegel parla com d'un home superior per doctrina i per caràcter tot i el seu càrrec modest. En aquells anys el veiem dedicar-se amb ardor als estudis clàssics i traduir el *Manual* d'Epictet, Longí, Tucídides, i les tragèdies d'Eurípides i de Sòfocles: per qui sempre conservà l'admiració més viva.

L'element clàssic l'interioritzà profundament: Hegel l'incorpora com a part de la pròpia vida, es formà en el seu esperit i conservà sempre una gran influència sobre tot el seu pensament. A més de la importància que té la seva formació clàssica, Haym (*Hegel und seine Zeit*, 1852) posa l'accent en una altra qüestió essencial en la seva formació cultural: l'element il·lustrat. Aquell esperit racionalista superficial que el caracteritza informa la seva escola: en Hegel sentim revivre l'esperit que animava l'ensenyament en els treballs escolars.

També els seus «exerpta» més estesos són d'autors que pertanyen al moviment il·lustrat: Nicolai, Lessing, Sulzer, Garve. Aquest element realista-racionalista també es reflecteix en la seva personalitat filosòfica. Schelling veia només una part de la veritat quan deia que el hegelianisme no era altra cosa que una forma d'il·lustració sistematitzada (Schelling, *Werke*, I, p. 503-4). Hegel no sembla impressionat per les grans obres de la literatura alemanya del temps: ni Goethe ni Schiller deixen gaire rastre literari en la seva obra més enllà de l'interès comú pel tema de «l'ànima bella» que resolen d'una manera molt diferent

Els estudis universitaris a Tübingen

L'octubre de 1788 Hegel ja està matriculat com a estudiant de teologia a Tübingen i ingressa al seminari teològic, una espècie de col·legi on passa sense més els cinc anys d'estudis. No degué tenir professors notables que li hagin deixat un gran rastre. Sentia, en canvi, la influència del seu coetani i contemporani Hölderlin (n. 1770),

LA VIDA

abocat a un final tan trist. Hölderlin, que compartia amb Hegel el seu entusiasme pel món grec, influí amb la seva naturalesa poètica i mística sobre l'esperit realista del seu amic i fou vertaderament qui inicià després a Tübingen Schelling i Hegel en la gran visió panteista de la natura.

A Tübingen també coneix Schelling (n. 1775), intel·ligència molt precoç, arribat a la universitat l'any 1790.

Hegel participa en aquests anys de l'entusiasme que havia suscitat la revolució francesa: al mateix seminari es fundà un club que provocà persecucions i càstigs lleus. En aquests anys ens apareix com una persona jovial, afable, ben preparat, de no gaire estatura. Els seus companys l'anomenen «el vell». Cap signe precoç de genialitat; més tard els seus companys d'universitat es meravellaran de la seva fama: «no hauriem pensat mai això de Hegel».

Justament pel seu caràcter és generalment estimat i fa moltes i duradores amistats. Participa en la vida alegre dels seus companys, no és aliè al vi i a l'amor, però això no treu que continuï amb resolució i paciència els seus estudis. Els seus professors, Flatt i Storr, si bé havien combatut Kant, n'havien sofert la influència. No és improbable que a aquesta petja es degui la direcció que agafa Hegel; llegeix Kant, Locke, Hume, i s'allunya sempre més del dogmatisme teològic de l'escola acostant-se a una espècie de sentimentalisme. D'aquest període ens en queden fragments teològics publicats en part per Rosenkranz a les p. 462-69 i reeditats totalment per Nohl (*Hegels Theologische Iudenschriften*, 1907), p. 3-71. Després del bienni filosòfic, supera l'examen de filosofia el 1790, i el 1793 l'examen de teologia que li donà el títol de *candidat de teologia*. Les seves dissertacions (per les quals vegeu Rosenkranz, p. 35-38) no són de Hegel; són dels seus mestres: els candidats havien de disputar sobre elles.

A l'examen de 1793 és considerat un jove de bona disposició, de mediocre intel·ligència, mal orador i, segurament per un error del copista, un «nul» en filosofia.

HEGEL

Preceptor a Berna. Estudis teològics i polítics

Tot i ser candidat de teologia, Hegel no demostra cap inclinació a la carrera eclesiàstica; de manera que segueix el camí de Kant, Fichte, Schelling i Herbart. Es fa preceptor privat i segueix per aquest ofici durant set anys, 1793-1800. Després d'una breu estada a la casa paterna, els últims mesos del 1793 assumeix el càrrec de preceptor en la família patrícia dels Steiger, que posseïa una amplíssima biblioteca i on tenia per alumnes dues nenes i un nen de set anys. S'hi quedà fins el 1796. L'estada a Berna li resultà útil en més d'un aspecte.

Allí pogué observar de primera mà els costums i les institucions d'aquella oligarquia que constituïa el govern patrici de Berna, dirigit pel gran Consell dels Dos-cents, un cos que cada deu anys es completava obrint-se a nous membres per cooptació. El 1795 Hegel pogué assistir a les festes i a les intrigues polítiques que acompanyaven aquest final d'etapa, i escriu a Schelling: «Les intrigues de la cort no són res al costat del que es veu aquí. El pare nomena el fill o el gendre que aporta el patrimoni més elevat. Per conèixer què és la constitució aristocràtica cal haver passat un hivern aquí abans de la Pasqua quan té lloc la renovació del consell».

A Berna continua els seus estudis teològics. Hegel encara considera la teologia com el seu estudi principal. Ens han estat conservades moltes cartes seves d'aquest període: en gran part són notes i fragments. Foren publicades per Rosenkranz (*Hegels Leben*, p. 490-514) i després íntegrament per Nohl el 1907, que ens donà totes les obres teològiques inèdites del 1790 al 1800. Fou a Berna on Hegel virà decisivament cap al racionalisme: el seus mestres d'aleshores són Herder, Lessing i Kant. En les seves cartes a Schelling es revela enemic declarat de l'ortodòxia: l'autèntica força sobirana és la raó, que un dia abatrà la tirania religiosa i el despotisme polític.

En aquell moment el jove filòsof refusa els dogmes i la fe; és enemic del pensament cristià i voldria una religió serena i alegre com el paganisme grec. En aquest sentit li agradaria veure transformat el cristianisme posant en re-

LA VIDA

lleu l'element moral, l'únic que a parer seu té valor intrínsec, perquè la veritable religió, com escriu, és la moralitat dels homes. Hegel a Berna es mou totalment en l'òrbita de les idees de la il·lustració i del criticisme. Entre els escrits teològics d'aquest període tenim dos textos d'una certa grandària, una *Vida de Jesús* i un tractat sobre les relacions de les religions positives, revelades, amb la tradició natural, racional. La vida de Jesucrist és en un cert sentit realista: elimina el miracle; l'exposició és una narració simple on l'autor intenta reproduir la veritat de les narracions evangèliques. Però al mateix temps les comenta i les enquadra en una autèntica filosofia de la religió. Jesús no és més que un home pur i elevat, que lluita per la virtut, la veritat i la llibertat.

El segon escrit datat de la seva mà entre el 1795 i el 1796 examina el problema de l'existència de les religions positives al costat de la religió racional. Hegel s'ocupa de mostrar *com sorgeixen* de les religions pures i sense dogmes, les religions revelades, estatuàries, amb llur corrupció.

És una obra clara, ben escrita, plena de severitat contra les degeneracions de les esglésies oficials.

S'ocupa també d'estudis històrics i polítics. Estudia la constitució financera de Berna i llegeix els escrits de Benjamin Constant, que va ser sempre un dels seus escriptors preferits. Rosenkranz n'ha publicat en apèndix (p. 512-32) fragments notables. Junt amb aquests treballs, Hegel porta a terme els seus estudis filosòfics.

El 1795 escriu al seu amic que des de fa un temps ha tornat a emprendre l'estudi de la filosofia kantiana; i dins de la filosofia kantiana, sobretot la doctrina de la primacia de la raó pràctica i del valor absolut de la personalitat moral, i li explica que n'espera les revolucions més radicals en el camp religiós i polític (carta de 16 d'abril de 1795).

Però aquest interès li dura poc, perquè per influència sobretot de Schelling, es converteix al punt de vista fichteà, que per altra banda només volia ser una interpretació i una continuació del criticisme. Schelling havia publicat del 1794 al 1796 els seus primers escrits en aquest sentit. Hegel n'experimenta la influència i se'n professa

HEGEL

seguidor. Agraïnt-li l'enviament dels seus escrits, Hegel declara que no en vol fer observacions i que només és el seu humil alumne: «*Ich bin hier nur lehrling*» (carta de 30 d'agost de 1795).

Aquesta direcció era un monisme panteïsta constituït sobre un fonament crític, un spinozisme crític. En una carta de 1795 Schelling es mofa del teisme comú al que també arriben els kantians; Hegel el segueix amb algun dubte. Però des de llavors ja es fa palesa la diferència de mentalitat i de direcció entre els dos amics. Mentre que Schelling es dirigeix decididament envers el camí de l'especulació, Hegel es preocupa de les conseqüències en el camp històric: el que li interessa, el que bàsicament l'influeix els seus principis, és la concepció dels grans fenòmens històrics. El pensament fonamental que els uneix és el de la unitat. Sobre aquesta via Hegel també està d'acord amb Hölderlin, amb qui reprèn a la tardor del 1796 relacions epistolars: Hölderlin era l'apòstol entusiasta d'un naturalisme de tipus hel·lènic, de l'*En-kai-pan* (el seu lema preferit).

D'aquesta direcció n'és testimoni un poema de Hegel sobre Eleusis dedicat a Hölderlin i escrit l'últim any de la seva estada a Berna (agost 1796), que ha estat editat per Rosenkranz, p. 78-80. El pensament de la unitat obre aquí a Hegel el sentit de la natura: la visió d'una plàcida nit lunar l'eleva a la contemplació de l'U.

Al meu voltant i dins meu habita la calma.
Per a les persones atrafegades
l'ànsia mai cansada dorm. Em donen llibertat
i descans. Gràcies a tu, la meua
alliberadora, oh, Nit! - Amb un vel de boira blanca
la lluna muda cobreix els límits incerts
dels turons llunyans. Fa senyals amigables
la clara riba del llac (...)

El meu ull s'eleva envers la volta del cel etern,
cap a tu, oh astre resplendent de la nit!
I de tots els desigs, de totes les esperances,
un oblit llisca des de la teua eternitat.

Jo m'entrego a l'incommensurable,
jo soc en ell, ho soc tot, només soc ell.
Ell tem el pensament que retorna,
té basarda de l'inacabable, i sorprenentment és incapaç
d'aferrar la profunditat d'aquesta mirada.

LA VIDA

Però el que no fa el pensament ho pot fer la fantasia, que representa l'inconcebible amb imatges i símbols. D'aquí la invocació del pensament de Hegel als misteris eleusins, que tenien justament aquest fi, i a Ceres, símbol de l'eterna naturalesa infinita.

Aquest món dels Déus, però, ha desaparegut: Els déus han fugit dels altars que els hi eren consagrats, els misteris s'ha esvaït emportant-se amb ells llurs secrets. Debades els erudits en busquen les despulles; el que ens posen davant no són més que restes mortes. La vida ha desaparegut. Però podem renovar en nosaltres l'esperit que s'eleva a la visió de l'Únic.

Durant la seva estada a Berna Hegel emprèn, també amb amics, una excursió a les muntanyes de Suïssa i ens en deixa una descripció (editada per Rosenkranz, p. 470-90). Aquí és estrany constatar la ceguesa de Hegel davant l'espectacle dels Alps; les cascades, les glaceres, les solituds alpines no li fan cap impressió. Les descriu com altres fenòmens, de sagaç observador, però sense cap interès sentimental.

Preceptor a Frankfurt. Estudis polítics i filosòfics

A l'agost de 1796 li arriba a través de Hölderlin l'oferta d'una feina de preceptor a Frankfurt, que Hegel accepta, content de poder tornar a Alemanya. La tardor de 1796 deixa Berna i passa a casa seva alguns mesos en què s'ocupa sobretot de festejar una amiga de la seva germana, Nanette Endel. Lassen ha publicat cinc cartes de Hegel a aquesta noia, de to més aviat alegre. A principis de 1797 s'estableix a Frankfurt per assumir el seu encàrrec.

Aquí gaudeix de l'intercanvi amb Hölderlin, i amb la seva calma reflexiva exerceix una acció benèfica sobre el pobre amic, que ja estava trasbalsat per la passió que havia de ser la seva ruïna. Hölderlin havia entrat el 1796 com a preceptor a la casa d'un ric comerciant, Gontard, un home groller, furiós (de noi es va treure un ull en un accés d'ira), que tenia per esposa una dama d'Hamburg, bella d'ànima i de cos, fina, intel·ligent i una mica romàntica. Succeeix el que havia de succeir. Hölderlin se n'enamora i és correspost: la relació, tot i que pura, és

HEGEL

descoberta pel marit, que en una escena terrible expulsa Hölderlin. Resta però entre ambdós l'afecte, nodrit per una correspondència molt emotiva. Hölderlin passa com a preceptor a una altra casa i en aquest període escriu la seva novel·la lírica *Hiperion*, ple d'amor per Grècia i per Diotima (1798). Però Diotima mor el 1802. Hölderlin emigra a França per tornar el juliol de 1802, malalt d'ànima i de cos, miserable, esparracat. Schelling, que el veié, en traça el trist retrat en una carta a Hegel. Comença la seva mania melancòlica que havia de durar 40 anys: Hölderlin mor el juny del 1843. Tot això torbà profundament Hegel. Després de la catàstrofe esdevinguda a casa dels Gontard, per a ell Frankfurt esdevé una estada dolorosa. La mort del seu pare el gener del 1799 el porta a un nou camí.

Durant aquest període Hegel continua els seus estudis polítics i religiosos. S'ocupa de variades qüestions polítiques i les sistematitza en un comentari a la traducció alemanya de l'*Economia política* de Stewart, que Rosenkranz encara pogué veure i que avui s'ha perdut. Redacta un breu escrit sobre la constitució política de Württemberg en què posa en evidència els mals del règim burocràtic llavors vigent i propugna la necessitat d'un cos electiu honest i il·lustrat, però confessa que no veu de quina manera és possible arribar a aquest resultat. L'esperit que l'ànima és el del racionalisme liberal del seu temps, però és un liberalisme clarivident que comprèn les condicions reals i no es perd en abstraccions. Ens n'ha arribat un fragment que ha estat publicat per Lassel en el recull d'escrits polítics (*Schriften zur Politik und Rechtsphilosophie*, p. 150-154).

Reprèn i en part refà la seva crítica de la religió positiva: en aquesta reelaboració (Nohl, *op. cit.*, p. 139-151) s'observa una indulgència més gran envers l'element positiu; no té necessitat de ser justificat, sinó que ha de ser explicat.

Continua els estudis filosòfics, que cada vegada més esdevenen la part essencial dels seus interessos; comenta la Doctrina del dret i la Doctrina de la virtut de Kant (comentaris avui perduts); estudia el sistema de l'idealisme transcendental de Schelling; continua els estudis dels

LA VIDA

grecs antics, especialment Plató i Sext Empíric. Sembla que hagi experimentat la influència de Baader: n'és, prova un estrany tractat filosòfic (perdut, excepte l'extracte editat per Rosenkranz) sobre el *Triangle diví*, s'hi afegi també l'estudi dels místics Eckhart i Tauler, dels que Rosenkranz encara en tenia una *excerpta* de la mà de Hegel. Un signe d'aquesta especulació encara es troba en la tesi de la dissertació de 1801: *Sistem-fragmentum*. Aquí esbossà la primera exposició del seu sistema, del que ens resta un sol fragment, editat per Rosenkranz a la p. 94-97 i per Nahl a la p. 349-351.

Aquest breu fragment conté la més antiga formulació de la seva concepció filosòfica. El fonament de les coses és la vida: la religió és l'elevació de la vida finita a la vida infinita. (L'altre i més extens esbós de sistema que Rosenkranz i Haym refereixen a aquesta època, i que va ser publicat per Ehrenbeg el 1915, és en canvi del període de Jena.)

Lliure docent a Jena. La filosofia kantiana

La mort del seu pare reclama Hegel a Stuttgart (gener del 1799). El deixava en possessió d'un petit capital que li permetia aspirar a la carrera acadèmica. En això Schelling l'havia precedit: brillava ja com un mestre cèlebre, mentre Hegel encara era desconegut. El 1798 Schelling havia estat nomenat professor de filosofia a Jena, havia ensenyat un semestre al costat de Fichte i després de la partença de Fichte, a Jena era la personalitat més notable. El novembre del 1800 Hegel escrivia a Schelling per rebre un consell i el gener del 1801 va directament a Jena, on es queda fins el 1807.

La petita universitat de Jena, que depenia d'un grup de petits prínceps, havia conegut el més gran esplendor al final del segle XVIII. Havia esdevingut el santuari de la filosofia kantiana, a la qual estava dedicada una càtedra, i hi havien ensenyat Reinhold i posteriorment Fichte; també hi havia ensenyat Schiller i s'hi havia publicat la gran revista kantiana, la «*Jenaische Allg. Litteratur-Zeitung*».

Després de la partença de Fichte havia esdevingut

HEGEL

el centre dels romàntics; s'hi havien trobat els germans Schlegel, Tieck i Schelling. Però cap al 1800 Jena havia començat a decaure: Fichte i els dos Schlegel havien marxat; Schiller era a Weimar. Això no obstant, el concurs dels joves docents era encara gran: l'exemple de la ràpida fama de Reinhold, Fichte i Schelling significava un estímul per als joves; entre altres, donen classes al costat de Hegel, Fries, Krause i Schad. Hegel adquireix la *venia legendi* l'agost del 1801 amb la coneguda dissertació «*De orbitis planetarum*», i l'hivern del 1801 comença les lliçons amb un curs de lògica i metafísica. Té 11 alumnes. L'estiu del 1804 no dona classes, sembla que per manca d'oïdors; a l'hivern successiu té de 20 a 30 alumnes. Durant quatre semestres s'uneix a Schelling; és més, en el primer semestre professa un curs de disputes filosòfiques sota la direcció comuna d'ell i de Schelling. El 1803 Schelling deixa, amb altres professors, Jena per la universitat de Würzburg. Com a professor, Hegel, que no té la genialitat de Fichte i de Schelling, no exerceix cap influència sobre els estudiants. L'envolta el seu petit ramat de fidels que s'uneixen a ell amb una veneració quasi religiosa, però per als altres és com una sibil·la obscura que parla un llenguatge quasi incompreensible (Rosenkranz, p. 215-219). Entre altres mereix ser anomenat un holandès, Peter Gabriel von Ghest, que després ocupà alts càrrecs en l'administració del seu país, per la devoció i l'afecte amb què s'interessà per Hegel quan va saber de les seves desgràcies després de la batalla de Jena. Encara tenim una carta seva de 1809 en què escriu a Hegel oferint-li un càrrec a Holanda. Hegel el tornà a veure el 1822 en ocasió del seu viatge a Holanda.

A Jena Hegel fa amistat amb Niethamen, un kantià, professor extraordinari a Jena el 1792, que havia publicat amb Fichte el *Diari filosòfic*.

Poc després de la partença de Fichte, Niethamen havia estat nomenat professor de teologia: com a tal també passa a Würzburg; el 1805 entra a l'administració del regne de Baviera i el 1807 és a Munic com a director general. Es veu que a Jena havia estat amic íntim de Hegel perquè Niethamen també l'ajuda pecuniàriament: i sempre més, va ser de gran ajuda per a Hegel. Morí a Munic el 1848.